

Lokal och traditionell kunskap om biologisk mångfald och hållbart sedvanebruk – Sveriges arbete nu och framåt

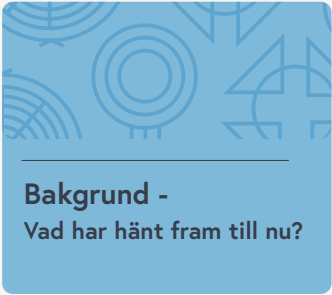
Sverige har undertecknat FN:s konvention om biologisk mångfald (UN Convention on Biological Diversity, CBD). Det innebär att regeringen och svenska myndigheter ska respektera och bevara urfolks och lokala samhällens traditionella kunskap relaterad till biologisk mångfald och skydda och uppmuntra deras hållbara sedvanebruk av biologiska resurser. Detta lyfts särskilt i konventionens artiklar 8j och 10c.

Sametinget har fått i uppdrag av regeringen att vara tematisk fokalpunkt för artiklarna 8j och 10c i CBD och i det arbetet involvera andra myndigheter och aktörer som har kunskap och roll att spela i genomförandet av dessa artiklar i Sverige. Uppdraget innebär att Sametinget har en samordnande roll för det nationella genomförandet i syfte att synliggöra och främja kunskapen om traditionell kunskap och sedvanebruk vilket ska bidra till ett ökat hänsynstagande av traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk kopplat till biologisk mångfald vid beslutsfattande. Detta dokument förklarar tankegångarna rörande biologisk mångfald, traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk.

Traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk ger samhället vägledning för vårt fortsatta, framtida nyttjande av naturresurserna och för en hållbar förvaltning av biologisk mångfald – allt det som lever och växer.



Om uppdraget -
Sametingets roll



Bakgrund -
Vad har hänt fram till nu?

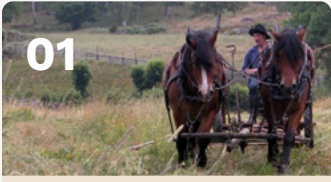


Ordlista -
Begreppsförklaring

En introduktion

Idag är det 197 länder som undertecknat och ratificerat FN:s konvention om biologisk mångfald. Länderna ska gemensamt arbeta för att bevara arter, hållbart nyttja resurser och rättvist fördela vinster från genetiska resurser.

Sverige undertecknade konventionen år 1992 under världstoppmötet i Rio de Janeiro. Sedan 1997 har konventionens mål införlivats i Sveriges miljömålsarbete.



01

Vad är traditionell kunskap?



02

Vad är biologisk mångfald?



03

FN:s konvention om biologisk mångfald



04

Artikel 8j i konventionen om biologisk mångfald



05

Urfolk och lokala samhällen i konventionen om biologisk mångfald



06

Vem är bärare av traditionell kunskap?



07

Artikel 10c i konventionen om biologisk mångfald



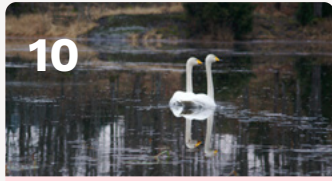
08

Svenskt genomförande av artikel 8j och 10c



09

Traditionell kunskap i konventionens strategiska plan



10

Kunming-Montreal globala ramverk för biologisk mångfald

Om uppdraget - Sametingets roll

Sametinget är förvaltningsmyndighet för rennäring och samisk kultur och ett folkvalt organ som närmast kan liknas i sin organisation som en kommun.

Sametingets regeringsuppdrag

Sametinget ska vara fokalpunkt för artiklarna 8j och 10c i konventionen om biologisk mångfald (CBD) och i det arbetet involvera andra myndigheter och aktörer som har kunskap och roll att spela i genomförandet av dessa artiklar i Sverige.

Fokalpunkt - internationellt och nationellt

Varje land utser fokalpunkter, vilka har en samordnande roll inom sitt ansvarsområde och fungerar som kontakt till konventionens sekretariat. Sametingets jurist för internationella frågor, Matilda Wilhelm har av Regeringskansliet utsetts till Sveriges fokalpunkt för artikel 8j och relaterade artiklar.

Att fungera som tematisk fokalpunkt innebär att vara kontaktpunkt för en specifik fråga och ansvara för nationell samordning, i det här fallet Sveriges genomförande av artiklarna 8j och 10c som omfattar traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk kopplat till biologisk mångfald.

Sametinget och SLU Centrum för biologisk mångfald arbetar tillsammans med uppdraget

Sametinget är förvaltningsmyndighet inom rennäringens område och för samisk kultur, vilket sätter ramarna för Sametingets genomförande

av uppdraget. I praktiken innebär ramarna för Sametingets förvaltningsansvar att samordningen av annan kunskapstradition än den samiska, i fokalpunktsuppdraget bör förläggas utanför Sametinget. Därför har Sametinget valt att samverka med SLU Centrum för biologisk mångfald (CBM) som bistår i arbetet, särskilt med annan kunskapstradition än den samiska.

CBM är en centrubildning vid Sveriges lantbruksuniversitet som bildades 1994 på uppdrag av riksdagen för att bidra till Sveriges genomförande av konventionen. CBM bedriver forskning, samverkan, expertutredningar och kommunikationsverksamhet.

Sametinget och CBM har valt att ha ett nära samarbete och därigenom dra nytta av våra respektive erfarenheter, nätverk och kompetenser för att nå framgång i genomförandet. Eftersom många av frågorna är gemensamma, både för kunskapsbärare och de myndigheter som uppdraget vänder sig till, är ett samarbete nödvändigt för att nyttja resurserna på bästa sätt.

Målgrupper

Uppdragets målgrupper är inledningsvis myndigheter och kunskapsbärare via deras intresseorganisationer eller liknande. En stor del av aktiviteterna utgörs av kunskapshöjande insatser och dialog med myndigheter och kunskapsbärare för att inventera och synliggöra behov och tillsammans utforma modeller och arbetssätt för ett praktiskt genomförande av artiklarna 8j och 10c.

Vill du fördjupa dig ännu mer?

● Läs mer på Sametingets webbplats

Fokalpunksansvar för artiklarna 8j och 10c i konventionen om biologisk mångfald (CBD).

● Vad är Sametinget?

En film som beskriver hur Sametinget fungerar och vilken roll som Sametinget har i demokratin.

[Länk till filmen](#)

Bakgrund - Vad har hänt fram till nu?

FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD)
Förhandlades fram under världstoppmötet i Rio de Janeiro 1992, då den även undertecknades av Sverige.

Utredning om artikel 8j
Regeringen ger CBM i uppdrag att utreda hur Sverige bör hantera genomförandet av artikel 8j i CBD.

Sametinget och Naturvårdsverket
Regeringen uppdrar till Sametinget och Naturvårdsverket att föreslå åtgärder för att långsiktigt säkerställa att artiklarna 8j och 10c i CBD genomförs i Sverige. Uppdraget redovisas i en gemensam rapport år 2018.

Sametingets skrivelse
Under 2020 arrangerar Miljödepartementet en hearing om den gemensamma rapporten med berörda aktörer. Därefter lämnar Sametinget in en skrivelse till Miljödepartementet om att Sametinget ska tilldelas ett fokalpunktsansvar.

COP15
Beslutade om ett nytt ramverk "Kunming-Montreal globala ramverk för biologisk mångfald" som ersatte de tidigare Aichimålen från 2010.

2020

2017

2006–
2014

2002–
2004

1994

1992

2021

2022

SLU Centrum för biologisk mångfald (CBM)
Regeringen uppdrar åt Sveriges lantbruksuniversitet och Uppsala universitet att inrätta ett Centrum för biologisk mångfald som ett svar på Sveriges undertecknande av CBD.

Naptek
CBM får regeringens uppdrag att inrätta och driva ett nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald (Naptek).

Sametinget tematisk fokalpunkt
Sametinget får regeringens uppdrag att utgöra tematisk fokalpunkt för artiklarna 8j och 10c i CBD.

Ordlista - Begreppsförklaring

Árbediehtu

Samisk traditionell kunskap benämns vanligen *árbediehtu*, vilket är ett nordsamiskt ord.

Eallinbiras

Sametingets livsmiljöprogram.

Ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster, även kallat naturnyttor, när naturen eller ekosystemet bidrar med sådant som vi människor har nytta av eller på annat sätt värdesätter. Det handlar exempelvis om ekosystemets produktion av virke, vilt, fisk, bär och svamp eller dess möjligheter att förhindra översvämning eller torka. Det kan även handla om andliga eller kulturella värden som skapar livskvalitet och sammanhang. Naturens värden och tjänster för både kropp och själ, men också för sin egen skull eftersom vissa ekosystemtjänster, ofta benämns *reglerande* eller *understödjande ekosystemtjänster*, bidrar till att skapa fungerande ekosystem som levererar andra ekosystemtjänster.

FN:s konvention om biologisk mångfald (UN Convention on Biological Diversity, CBD)

FN:s konvention om biologisk mångfald – är en konvention för att uppmuntra till bevarande av biologisk mångfald, hållbart nyttjande av dess beståndsdelar och rättvis fördelning av vinster som uppstår av nyttjandet.

Fokalpunkt

En utsedd kontaktperson eller kontaktorganisation som har samordningsansvar för en specifik fråga benämns fokalpunkt. Denna fungerar som kontaktperson och förmedlar information mellan landet och CBD:s sekretariat. Sametinget har uppdraget att vara tematisk fokalpunkt för frågor rörande traditionell kunskap, artikel 8j och sedvanebruk, artikel 10c.

Genetisk resurs

Genetiska resurser är varje material av växt-, djur-, mikroorganism- eller annat ursprung som innehåller arvs massa och har ett faktiskt eller potentiellt värde.

Konvention

En konvention är en internationell överenskommelse som stater kan ansluta sig till. Genom undertecknande och ratifikation förbinder landet sig att följa dess innehåll och konventionen blir därigenom juridiskt bindande. För de flesta konventioner finns krav på länderna att rapportera om hur man genomför och uppfyller konventionens innehåll.

Kunskapsbärare

Kunskapsbärare – är ett ord som beskriver någon som bidrar till att föra kunskap inom en viss verksamhet eller naturbruk vidare, exempelvis äldre renskötare eller skärgårdsfiskare som för vidare sina erfarenheter till yngre generationer.



Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework

Vid partsmötet (COP 15) i Montreal 2022 antogs ett nytt ramverk för biologisk mångfald, det s.k. Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework. Ramverket ersätter de tidigare Aichimålen och välkomnas som en milstolpe i arbetet med att stoppa och vända den pågående förlusten av biologisk mångfald. Ramverket består av flera olika delar där de mest centrala är fyra övergripande tillståndsmål för 2050 och 23 åtgärds mål för 2030. Därutöver innehåller ramverket avsnitt om förutsättningar och stödmekanismer för genomförandet inklusive kommunikation och utbildning.

Naptek

Nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Ett regeringsuppdrag till CBM mellan 2006–2014.

Programråd

Inom sametingets uppdrag som tematisk fokuspunkt har ett programråd bildats. Det består av representanter för myndigheter, intresseorganisationer för kunskapsbärare och andra aktörer som har en central och viktig roll i det svenska genomförandet av artiklarna 8j och 10c.

Sedvanebruk

Sedvana eller sedvänja är att göra något som de är brukligt och enligt hävd, dvs på det sätt som det "alltid" har gjorts. Inom juridiken används ordet sedvanerätt, en rättsregel som vilar på hävdvunnen sed även om den inte finns stadgad i lag. Sedvanebruk är det bruk av lokala resurser som till både sätt och innebörd vilar på tradition och således omfattas av CBD:s artikel 10c.

SLU Centrum för biologisk mångfald (CBM)

En centrumbildning vid Sveriges lantbruksuniversitet. CBM inrättades med regeringens stöd 1994 som ett gemensamt organ för Sveriges lantbruksuniversitet och Uppsala universitet i syfte att uppfylla Sveriges arbete med FN:s konvention om biologisk mångfald.

Traditionell kunskap

Ett begrepp som beskriver folklig erfarenhetsbaserad kunskap, men med kunskap inkluderas också värderingar och förhållningssätt. Detta gör att det inkluderar såväl praktiska metoder vid markanvändning som andliga aspekter rörande vad man får och inte får göra. Ofta lyfts behovet av ett holistiskt tänkande om att allting hänger ihop.



Ordlista - Förkortningar

CBD

FN:s konvention om biologisk mångfald (UN Convention on Biological Diversity).

CBM

SLU Centrum för biologisk mångfald.

COP

The Conference of the Parties; partsmötet (benämning på beslutande möten för genomförande av konvention, i det här sammanhanget COP till CBD).

IPBES

The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services.

SBI

Subsidiary Body on Implementation; ser över och verkar för att stärka genomförandet av CBD.

SBSTTA

The Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice (SBSTTA); tar fram underlag inför COP:s beslut.

SLU

Sveriges lantbruksuniversitet.

WG8j

Working Group on Article 8j and Related Provisions of the Convention on Biological Diversity; arbetsgrupp för frågor rörande traditionell kunskap och sedvanebruk; tar fram underlag inför COP:s beslut.

UNDRIP

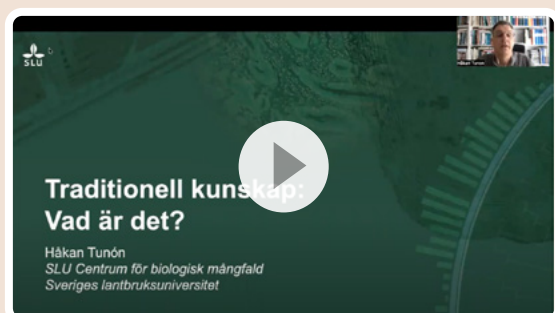
UN Declaration on the rights of indigenous peoples; FN:s urfolksdeklaration.

UNDROP

UN Declaration on the rights of peasants and other people working in rural areas; FN:s småbrukardeklaration.

01 Vad är traditionell kunskap?

[Tillbaka till menyn](#)



Håkan Tunón, forskningsledare vid SLU CBM berättar om traditionell kunskap.

[Länk till filmen](#)

Traditionell kunskap beskriver folklig praktisk kunskap som förs vidare från generation till generation, dvs traderas. Den är stadd i ständig förändring som en anpassning till den omgivande situationen. Man använder ofta termer som traditionell ekologisk kunskap, handlingsburen kunskap och erfarenhetsbaserad kunskap samt vad gäller urfolk även urfolkskunskap. Den definition som har fått mest genomslag är formulerad av den kanadensiska professorn Fikret Berkes: *En sammanlagd mängd kunskaper, sedvänjor och föreställningar som uppkommer genom adaptiva processer och som förs vidare kulturellt mellan*



Anna Skarin, professor i renkötsel vid SLU. Renskötsel - en näring baserad på traditionell kunskap och renarnas naturliga anpassning till miljön.

[Länk till filmen](#)

generationer, och som handlar om förhållandet mellan levande varelser (inklusive människor), mellan var och en och i relation till det levande landskapet.

Samma definition används idag även ofta för att beskriva termen urfolkskunskap. CBD beskriver traditionell kunskap, innovationer och sedvänjor som: *Traditionell kunskap handlar om kunskap, innovation och sedvänjor hos urfolk och lokala samhällen runt om i världen. Traditionell kunskap har utvecklats från erfarenheter som vunnits under sekler och anpassats till den*



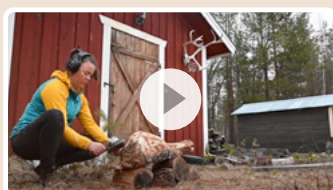

[Tillbaka till menyn](#)

lokala kulturen och miljön, och den förs vidare muntligt från generation till generation. Den brukar vara kollektivt ägd och ha formen av berättelser, sånger, folklöre, ordspråk, kulturell värdegrund, trosuppfattningar, ritualer, lokala regler, lokalt språk, och metoder för natubruk, inklusive utvecklingen av lantsorter och lantraser. Ibland beskrivs den som en muntlig tradition eftersom den har förts vidare över millennier genom utövande, sånger, danser, målningar, hantverk, berättande och andra uttryckssätt. Traditionell kunskap är framförallt praktisk till sin natur, särskilt inom områden som jordbruk, fiske, hälsa, trädgårdsskötsel, skogsbruk och förvaltning av natur i allmänhet.

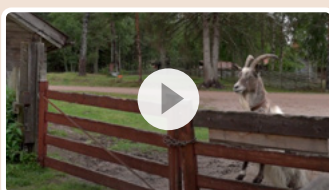
Kritik har riktats mot begreppet eftersom det praktiskt taget förutsätter att kunskapsbäraren bara är förankrad i en kunskapstradition fast de flesta av oss idag besitter kunskap från flera olika sammanhang. En del från släkten, en del från skolan och annat från sådant man har läst.

Goda exempel

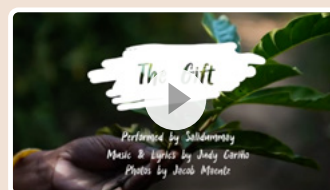
Filmer som beskriver sambandet mellan traditionell kunskap och biologisk mångfald.



Julia Rensberg, slöjdare.
[Länk till filmen](#)



Fäbodbruk i Sverige.
[Länk till filmen](#)



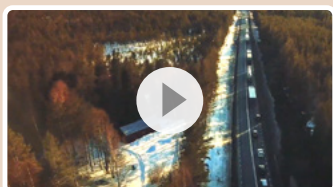
The Gift - Salidummay DKK.
[Länk till filmen](#)





[Tillbaka till menyn](#)

Vill du fördjupa dig ännu mer?



Exempel på hur myndigheter kan ta hänsyn till traditionell kunskap i sitt beslutsfattande.

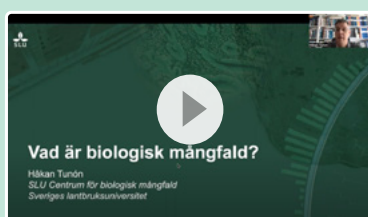
[Länk till filmen](#)

Några utvalda bokkapitel och texter om:

- **Samisk traditionell kunskap** – Laila Öberg Ben Ammar och Håkan Tunón
Håkan Tunón & Klas Sandell (red.) *Biologisk mångfald, naturnyttor, ekosystemtjänster. Svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor. CBM:s skriftserie 121, SLU Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Naturvårdsverket, Stockholm. 2021*
- **Lokalt naturbruk, folklig kunskap och förhållandet till mångfalden** – Håkan Tunón
Håkan Tunón & Klas Sandell (red.) *Biologisk mångfald, naturnyttor, ekosystemtjänster. Svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor. CBM:s skriftserie 121, SLU Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Naturvårdsverket, Stockholm. 2021*
- **Árbediehtu** – Samisk traditionell kunskap
- **Sametingets policydokument för traditionell kunskap** – Árbediehtu
- **Eallinbiras** – Sametingets livsmiljöprogram
- **Lokal och traditionell kunskap – goda exempel på tillämpning** – Håkan Tunón
CBM:s skriftserie 59, Naptek, Naptek, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. 2012

02 Vad är biologisk mångfald?

[Tillbaka till menyn](#)



Håkan Tunón, forskningsledare vid SLU CBM berättar om biologisk mångfald.

[Länk till filmen](#)

Biologisk mångfald är en term som omfattar många olika saker i människors medvetande. Enkelt uttryckt kan man säga att: Allt liv på jorden rymms i begreppet biologisk mångfald. Det är också något väldigt specifikt som vi menar när vi pratar om det: den livsväv av gener, arter och ekosystem som omger oss människor, och som vi är helt beroende av för vår överlevnad.

CBD förklarar det med att biologisk mångfald är: *variationsrikedomen bland levande organismer av alla ursprung, inklusive från bland annat landbaserade, marina och andra akvatiska ekosystem [ekosystem i hav- och sötvatten] och de ekologiska komplex i vilka dessa organismer ingår; detta omfattar mångfald inom arter, mellan arter och av ekosystem.*

Genetiska resurser är varje material av växt-, djur-, mikroorganism- eller annat ursprung som



Torbjörn Ebenhard, föreståndare för SLU Centrum för biologisk mångfald. Föreläser på Mångfaldskonferensen 2021.

[Länk till filmen](#)

innehåller arvs massa och har ett faktiskt eller potentiellt värde.

Biologisk mångfald handlar därmed inte bara om sällsynta djur och växter utan om sådan som vi är beroende av för vårt liv och leverne. Bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald hanteras i Sverige inom ramen för miljö-målssystemet. Sverige har ett generationsmål ("att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser") och 16 miljö kvalitetsmål som syftar till att definiera vad som är önskvärt att uppnå inom svensk miljö- och naturvård. Systemet beslutades av riksdagen 1999 och hittills är utvecklingen positiv för två av målen, negativ för fem och neutral för övriga. Det har pekats på att traditionell kunskap kan vara en viktig del i att skapa en hållbar framtid.





[Tillbaka till menyn](#)

Vill du fördjupa dig ännu mer?

- [Läs mer på SLU CBM:s webbplats – Fler aspekter om biologisk mångfald](#)

Några utvalda bokkapitel om:

- **Ekosystemtjänster och naturnyttor** – Henrik G. Smith & Marie Stenseke
Håkan Tunón & Klas Sandell (red.) *Biologisk mångfald, naturnyttor, ekosystemtjänster. Svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor. CBM:s skriftserie 121, SLU Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Naturvårdsverket, Stockholm. 2021*
- **Vad är biologisk mångfald i ett biologiskt perspektiv** – Bengt Gunnar Jonsson
Håkan Tunón & Klas Sandell (red.) *Biologisk mångfald, naturnyttor, ekosystemtjänster. Svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor. CBM:s skriftserie 121, SLU Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Naturvårdsverket, Stockholm. 2021*
- **En miljon arter riskerar att dö ut!** – Torbjörn Ebenhard
Håkan Tunón & Klas Sandell (red.) *Biologisk mångfald, naturnyttor, ekosystemtjänster. Svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor. CBM:s skriftserie 121, SLU Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Naturvårdsverket, Stockholm. 2021*
- **Antologi om biologisk mångfald** – Håkan Tunón & Klas Sandell (red.)
Håkan Tunón & Klas Sandell (red.) *Biologisk mångfald, naturnyttor, ekosystemtjänster. Svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor. CBM:s skriftserie 121, SLU Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Naturvårdsverket, Stockholm. 2021*

03

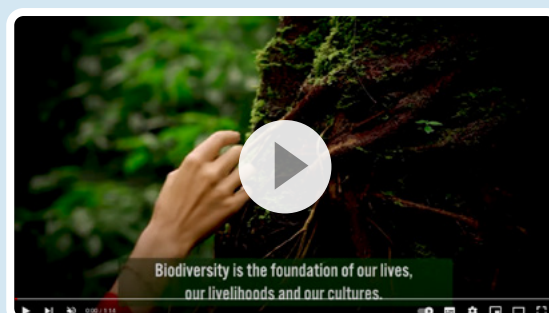
FN:s konvention om biologisk mångfald

[Tillbaka till menyn](#)


Håkan Tunón, forskningsledare vid SLU CBM, berättar om konventionen om biologisk mångfald (CBD) och artiklarna 8j och 10c som handlar om traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk.
[Länk till filmen](#)

CBD (UN Convention on Biological Diversity)

förhandlades fram under världstoppmötet i Rio de Janeiro, 1992. Konventionens första artikel lyder: *Målen för denna konvention, att eftersträvas i enlighet med dess relevanta bestämmelser, är bevarandet av biologisk mångfald och hållbart nyttjande av dess beståndsdelar och rättvis fördelning av de vinster som uppstår vid utnyttjande av genetiska resurser, inklusive genom lämplig tillgång till genetiska resurser och genom lämplig överföring av relevant teknik, med hänsyn taget till alla rättigheter till dessa resurser och tekniker, och genom lämplig finansiering.*



The Post-2020 Global Biodiversity Framework
[Länk till filmen](#)

Konventionen är därmed inte bara en naturvårdskonvention utan den berör till stor del allt nyttjande av biologisk mångfald och landskapet och alltså även frågor rörande en rättvis vinstdelning. Den är undertecknad av alla världens länder förutom USA och Vatikanstaten. Konventionen är både ett dokument från 1992, och en kontinuerlig process där tolkning och tillämpning utvecklas. Konventionens beslut är juridiskt bindande för de stater som är parter till konventionen. I en svensk kontext innebär det regering och myndigheter.





[Tillbaka till menyn](#)

Vad CBD:s parter åstadkommer hänger därför helt på vad staterna gör i det egna landet efter förhandlingsmötena. På nationell nivå kan det handla om att skriva nya lagar och förordningar eller att initiera och stimulera verksamhet för att genomföra det man kommit överens om.

Konventionens organ

Konventionens arbete inbegriper ett antal olika mötesplatser för att utveckla verktyg och rekommendationer för hur parterna ska genomföra konventionen nationellt. Det högsta beslutande organet är partsmötet (Conference of the Parties, COP), som har internationella förhandlingar vartannat år. För att bereda besluten finns bl.a. en undergrupp för vetenskapliga och tekniska

frågor (SBSTTA), en undergrupp för implementering och uppföljning (SBI) och en särskild arbetsgrupp för frågor rörande traditionell kunskap och sedvanebruk (WG 8j). Det finns även en separat internationell mellanstatlig kunskapsplattform (IPBES) som utifrån vetenskap och traditionell kunskap lämnar råd till beslutsfattare. Den kan ses som en motsvarighet till FN:s klimatpanel IPCC fast för frågor rörande biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Konventionen har också ett sekretariat i Montreal som bereder dokument, utkast till beslut och rekommendationer till de olika mötena och processerna inom konventionen. Konventionens arbete är alltså efter trettio år i allra högsta grad levande.

Vill du fördjupa dig ännu mer?

- **En introduktion till konventionen** – Torbjörn Ebenhard
Håkan Tunón & Klas Sandell (red.) *Biologisk mångfald, naturnyttor, ekosystemtjänster. Svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor. CBM:s skriftserie 121, SLU Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Naturvårdsverket, Stockholm. 2021*
- **Läs mer på konventionens webbplats** – FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD)



Foto: Carl-Johan Utsi

04

Artikel 8j i konventionen om biologisk mångfald

[Tillbaka till menyn](#)

En av CBD:s delartiklar som har fått mest uppmärksamhet är artikel 8j. Den övergripande rubriken för artikel 8 är *in situ*-bevarande av biologisk mångfald, dvs *in situ* betyder i sin rätta miljö, där den har utvecklats (till skillnad från *ex situ* som inkluderar bevarande i djurparker och botaniska trädgårdar).

Artikel 8j lyder: *Varje fördragsslutande part skall, så vitt möjligt och om så är lämpligt med förbehåll för sin nationella lagstiftning respektera, bevara och bibehålla kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungsbefolkningar och lokalsamhällen med traditionella livssätt som är relevanta för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald och främja en bredare tillämpning av dessa, med godkännande och deltagande av dem som besitter sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor, samt främja rättvis fördelning av de vinster som uppkommer vid utnyttjandet av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor.*

Artikeln och dess genomförande handlar mycket om delaktighet av kunskapsbärare i beslutsprocesser som rör bevarande och förvaltning av natur (landskapet och biologiska resurser). Det handlar också om betydelsen av traditionell kunskap för att fatta beslut och genomföra åtgärder som är baserade på bästa tillgängliga kunskap. Inom konventionen har det utvecklats en mängd olika riktlinjer som ska hjälpa staterna att genomföra dessa intentioner på nationell nivå, men inga av dessa tillämpas i nuläget i Sverige.

Utgår man från CBD:s arbetsprogram för nationellt genomförande av artikel 8j så bör detta tolkas som att småskaliga, icke-industriella, lokala naturresursanvändare ska involveras i planering och beslut som sannolikt kommer att påverka deras lokalmiljö och naturbruk.



Tillbaka till menyn

Working group (WG 8j)

Vid fjärde partsmötet inrättades en öppen arbetsgrupp för arbetet med artikel 8j och relaterade frågor. Syftet var att utveckla hjälpmedel för länderna att genomföra konventionens intentioner vad gäller traditionell kunskap och urfolk och lokala samhällen. Denna arbetsgrupp utarbetade även ett arbetsprogram för nationellt genomförande som antogs av partsmötet år 2000. Ett nytt arbetsprogram är under framtagande med avsikt att antas på partsmötet (COP 16) 2024.

I arbetsprogrammets inledande del finns fem allmänna principer som ska genomsyra arbetet såväl internationellt som nationellt:

1. *Urfolks och lokala samhällens fulla och effektiva deltagande i alla skeden av identifiering och genomförande av arbetsprogrammets element. Fullt och effektivt deltagande av kvinnor tillhörande urfolk och lokala samhällen i alla arbetsprogrammets aktiviteter.*
2. *Traditionell kunskap skall värderas, ges samma respekt och anses som lika användbar och nödvändig som andra former av kunskap.*
3. *Ett holistiskt synsätt som överensstämmer med andliga och kulturella värden och sedvänjor hos urfolk och lokala samhällen samt deras rätt att ha kontroll över sina traditionella kunskaper, innovationer och sedvänjor.*
4. *Ekosystemansatsen är en strategi för det integrerade nyttjandet av land, vatten och levande resurser som främjar bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald på ett rättvist sätt.*
5. *Tillträde till traditionella kunskaper, innovationer och sedvänjor hos urfolk och lokala samhällen ska vara underställda frivilliga i förväg lämnade informerade medgivande eller i förväg lämnade informerade godkännande från bärarna av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor.*

Vill du fördjupa dig ännu mer?

- Konventionens arbetsprogram för artikel 8j och 10c – Svensk översättning
- Läs mer på CBD:s webbplats – CBD:s arbetsprogram i original

05

Urfolk och lokala samhällen i konventionen om biologisk mångfald

[Tillbaka till menyn](#)

CBD är den första konventionen som inkluderar urfolk och lokalsamhällen i sitt arbete och som erkänner betydelsen av lokal och traditionell kunskap för att tillsammans med vetenskaplig kunskap ge arbetet med att genomföra konventionen en fast kunskapsgrund. Detta slås fast i konventionens artiklar 8j och 10c.

Urfolk (eller ursprungsbefolkning) är en term som används om ättlingar som "härstammar från folkgrupper som bodde i landet eller i ett geografiskt område, som landet tillhör, vid tiden för erövring eller kolonisation eller fastställande av nuvarande statsgränser och vilka har behållit en del eller alla sina egna sociala, ekonomiska, kulturella och politiska institutioner".

Samerna passar in på den internationella definitionen av vad som är ett urfolk och identifierar sig själva som urfolk. Riksdagen har 1977 uttalat att samerna är ett urfolk, vilket även anges i regeringsformen. Att samerna är ett urfolk innebär bl.a. att Sverige har särskilda folkrättsliga åtaganden/skyldigheter gentemot det samiska folket. T.ex. att främja deras möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv.

Vilka som omfattas i termen *lokala samhällen* i konventionen anses ofta vara svårare att avgöra. Konventionen betonar att det handlar om "urfolk och lokala samhällen med traditionella livssätt" relevanta för biologisk mångfald. Det gör att det i dessa sammanhang finns anledning att särskilt beakta grupper av småskaliga, icke-industriella naturbrukare.

Vill du fördjupa dig ännu mer?

- **Samerna** – Ett urfolk
- **Läs mer på CBD:s webbplats** – CBD:s arbetsprogram i original

06

Vem är bärare av traditionell kunskap?

[Tillbaka till menyn](#)

I **miljömålspropositionen** skriver regeringskansliet: *Exempel på lokal och traditionell kunskap i ett svenskt perspektiv är den traditionella kunskap som överförs från generation till generation om hur olika lokala ängssystem skall skötas för att få långsiktig avkastning eller samernas kunskap om renskötsel, jakt och fiske. Grupper som kan ha denna kunskap i Sverige är t.ex. jord- och skogsbrukare, samer, fäbodbrukare, skärgårds-, fjäll- och skogsbönder, skärgårds- och insjöfiskare, jägare och hemslöjdare.*

Svenska miljömål: ett gemensamt uppdrag
(prop. 2004/05:150), s.225.

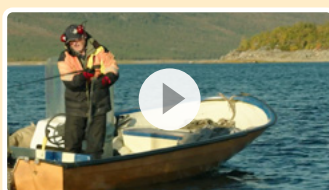
Dessa skrivningar ingick i det beslut som riksdagen biföll november 2005 om inrättandet av det sextonde miljömålet.

Goda exempel - Kunskapsbärare berättar

Filmer som beskriver sambandet mellan traditionell kunskap och biologisk mångfald.



Lena Viltok, slöjdare.
[Länk till filmen](#)



Nikke Nutti, traditionellt fiske.
[Länk till filmen](#)

07

Artikel 10c i konventionen om biologisk mångfald

[Tillbaka till menyn](#)

Artikel 10c. Den övergripande rubriken för artikel 10 är ”Hållbart nyttjande av komponenter av biologisk mångfald”.

Artikel 10c lyder: *Varje fördragsslutande part skall, så vitt möjligt och om så är lämpligt skydda och uppmuntra sedvanligt nyttjande av biologiska resurser i enlighet med traditionella kulturella sedvänjor, som är förenliga med kraven för bevarande och hållbart nyttjande.*

Artikeln handlar om att möjliggöra traditionell mark- och resursanvändning för att dels säkerställa lokalsamhällets försörjning, dels att lokalt långsiktigt förvalta resurserna. Många traditionella markanvändningssystem bidrar till att bevara en viss biologisk mångfald, t.ex. traditionell ängsskötsel, hamling av träd, utmarksbete. Renskötsel, fäbodbruk, skärgårdsjordbruk, jakt och småskaligt fiske där man utgår från traditionella metoder kan utgöra exempel på sedvanligt nyttjande i enlighet med artikel 10c.

Vill du fördjupa dig ännu mer?

- CBD:s handlingsplan för ett hållbart sedvanebruk



08

Svenskt genomförande av artikel 8j och 10c i CBD

[Tillbaka till menyn](#)

Under det första decenniet av CBD utvecklades funktioner för att nationellt genomföra delar av de åtagande som kom i och med under-tecknandet. I Sverige är det hittills främst genom miljömålssystemet som genomförandet av CBD gjorts. SLU Centrum för biologisk mångfald (CBM) inrättades 1994 för att vara ett redskap i Sveriges genomförande. 1997 inleddes ett kartläggningsprojekt över den praktiska och kulturella nytta som man i Sverige har haft av biologisk mångfald genom historien och in i framtiden. CBM fick även ett regeringsuppdrag 2002 att utreda hur artikel 8j skulle kunna genomföras i Sverige och vilka grupper som skulle kunna anses vara relevanta för tillämpningen. Resultatet blev *Traditionell kunskap och lokalsamhällen: artikel 8j i Sverige* (2004). Denna låg till grund för skrivningar i miljömålspropositionen *Svenska miljömål: ett gemensamt uppdrag* (prop. 2004/05:150).

Svenska propositioner som hanterar lokal och traditionell kunskap

Svenska miljömål: ett gemensamt uppdrag (prop. 2004/05:150) är den första svenska propositionen som lyfter traditionell kunskap och dess relevans för miljömålssystemet:

- ”Traditionell och lokal kunskap om biologisk mångfald och dess nyttjande bevaras och används när så är lämpligt.”
- ”Flera horisontella aspekter som rör biologisk mångfald är svagt eller obefintligt belysta bland delmålen. Dit hör kunskapsuppbyggnad inklusive traditionell kunskap samt området kommunikation, utbildning, medvetande och förståelse.”
- ”Lokal delaktighet och förvaltning där hänsyn tas till lokal och traditionell kunskap kan gynna både biologisk mångfald och ge möjlighet till långsiktig ekonomisk utveckling. Den lokala och traditionella kunskapen är en del av en kulturell och lokal identitet som kan bidra med nygamla innovationer för att skapa ett hållbart samhälle, kan främja lokala produkter viktiga för landsbygdsutveckling och kan bevara traditionell markanvändning.”

Naptek

Regeringen fattade 2005 utifrån propositionen 2004/05:150 beslut om att SLU Centrum för biologisk mångfald skulle utveckla och driva ett nationellt program för att bidra till en ökad medvetenhet för frågor rörande artiklarna 8j och 10c.



Tillbaka till menyn

Programmet skulle innehålla följande element:

1. Kartläggning och dokumentation.
2. Åtgärder för att upprätthålla lokal och traditionell kunskap.
3. Spridning av lokal och traditionell kunskap till vissa målgrupper som t.ex. brukare av biologiska resurser och myndigheter.
4. Stimulera forskning.

Programmet arbetade genom samverkan med olika intressenter såsom myndigheter, näringslivet och andra berörda organisationer och aktörer. Vidare innehöll programmet internationellt utbyte, inklusive medverkan i arbetet kopplat till artikel 8j inom konventionen om biologisk mångfald.

En mängd olika insatser genomfördes inriktade till ett antal olika lokalsamhällen och småskaliga verksamheter för att skapa en grund för det fortsatta nationella genomförandet av artiklarna. Arbetet skedde i samarbete med en mängd olika aktörer och i nära samverkan med Sametinget vad gäller frågor om samisk kultur och tradition. Uppdraget pågick mellan 2006 och 2012. År 2010 gjordes en omfattande kartläggning av situationen för traditionell kunskap i Sverige, vilken redovisades i rapporten: *Utredning av status och trender rörande lokal och traditionell kunskap i Sverige*.

Som en förlängning på Naptek-uppdraget genomförde CBM under 2013 och 2014 på Naturvårdsverkets uppdrag två fördjupade utredningar av olika myndigheters ansvar för den nationella implementeringen av artiklarna 8j och 10c:

- Hur bör Sverige genomföra artiklarna 8j och 10c i syfte att uppnå Aichi-mål 18 i FN:s konvention om biologisk mångfald?
- Vägar framåt för några nationella myndigheters implementering av konventionen om biologisk mångfald och lokal och traditionell kunskap av betydelse för biologisk mångfald.

I Sveriges strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster (prop. 2013/14:141) framhålls det bland annat:

- Att traditionell och lokal kunskap om ekosystemens direkta och indirekta bidrag till människors välbefinnande ska respekteras och integreras i beslutsunderlag etc.
- Att förutsättningarna för att inkludera olika intressenter för att bl.a. tillgodogöra sig traditionell och lokal kunskap behöver klarläggas.
- Att det behövs metoder för att samla kunskap om nyttjande av ekosystemtjänster från lokala kunskapsbärare och för att relatera olika kunskapssystem och verklighetsbeskrivningar till varandra.





[Tillbaka till menyn](#)

I strategin har man också som mål att Sverige har en ledande roll i erkännandet av traditionell kunskap och urfolkens rättigheter.

Utredning om genomförande av artiklarna 8j och 10c

Naturvårdsverket och Sametinget fick i mars 2017 i uppdrag att föreslå åtgärder för att långsiktigt säkerställa att artiklarna 8j och 10c i CBD genomförs i Sverige. Uppdraget redovisades i en gemensam rapport där bl.a. följande förslag presenterades:

- Att stärka bevarandet och spridandet av traditionell kunskap genom ett pilotprojekt för att tillgängliggöra kunskapen samt genom åtgärder i landsbygdsprogrammet.
- Att öka respekten för traditionell kunskap och förbättra deltagandet av kunskapsbärare genom en genomgång av relevanta regelverk, en förstärkning av Sametingets roll i miljömålssystemet, vidareutveckling av renbetesplanerna och även en användning av modellen inom fäbodbruket.
- Att möjliggöra uppföljning av genomförande genom att ett nytt etappmål i miljömålssystemet tas fram och ett återrapporteringskrav införs för berörda myndigheter i deras regleringsbrev.
- Att Sametinget tilldelas ett fokalpunktsansvar för samisk kunskapstradition.



[Tillbaka till menyn](#)

Vill du fördjupa dig ännu mer?

- **Traditionell kunskap och lokalsamhällen: artikel 8j i Sverige** – Håkan Tunón
CBM:s skriftserie 10, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. 2004
- **Utredning av status och trender rörande lokal och traditionell kunskap i Sverige** – Håkan Tunón
CBM:s skriftserie 39, Naptek, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. 2010
- **Hur bör Sverige genomföra artiklarna 8j och 10c i syfte att uppnå Aichi-mål 18 i FN:s Konvention om biologisk mångfald?** – Håkan Tunón, Marie Kvarnström, Weronika Axelsson Linkowski & Anna Westin
CBM:s skriftserie 83, Naptek, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. 2014
- **Vägar framåt för några nationella myndigheters implementering av konventionen om biologisk mångfald och lokal och traditionell kunskap av betydelse för biologisk mångfald** – Håkan Tunón, Tuija Hilding-Rydevik, Weronika Axelsson Linkowski, Maria Forsberg, Marie Kvarnström, Charlotta Warmark & Anna Westin
Naptek, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. 2015
- **Traditionell kunskap för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald** – Rapport
Naturvårdsverket & Sametinget. 2018



Foto: Håkan Tunön

09

Traditionell kunskap i konventionens strategiska plan 2011-2020

[Tillbaka till menyn](#)

Vid partsmötet 2010 beslutade CBD:s parter om en strategisk plan för arbetet omfattande de tjugo Aichimålen för biologisk mångfald. Det artonde målet (Aichi-18) handlar om att staterna ska arbeta för att genomföra intentionerna i artikel 8j och 10c.

Aichimål 18 lyder: År 2020 respekteras traditionella kunskaper, innovationer och sedvänjor hos urfolk och lokala samhällen som är relevanta för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald, och deras sedvanliga nyttjande av biologiska resurser, med förbehåll för nationell lagstiftning och internationella åtaganden, och detta integreras och reflekteras fullt ut i genomförandet av konventionen med fullt och effektivt deltagande av urfolk och lokala samhällen på alla nivåer.

Få stater ansåg sig ha kommit särskilt långt vad gäller måluppfyllandet av Aichimål 18. Exempelvis bedömer sig Sverige inte ha nått målet. I det nya ramverket som antogs i december 2022 är respekten och erkännandet av urfolks och lokala samhällens traditionella kunskap och bidrag för biologisk mångfald viktiga delar.



10

Kunming-Montreal globala ramverk för biologisk mångfald

[Tillbaka till menyn](#)

Vid partsmötet 2022 COP15 beslutades om ett nytt ramverk som ska ersätta de tidigare Aichi-målen. Ramverket innehåller nu flera åtgärds mål som ska uppfyllas till 2030, vilka är direkt kopplade till urfolk och lokala samhällen, deras traditionella kunskap och hållbara sedvanebruk. Det handlar främst om mål 21 och 22 som bland annat ersätter det tidigare Aichimål 18.

Sektion C

Urfolks och lokala samhällens insatser och rättigheter. Ramverket erkänner den viktiga roll och de rättigheter som urfolk och lokala samhällen har som väktare av biologisk mångfald och samarbetspartners i bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av mångfalden. Ramverkets genomförande måste säkerställa att rättigheter, kunskaper, inklusive traditionell kunskap relaterad till biologisk mångfald, innovationer, världsbilder, värderingar och sedvänjor hos urfolk och lokala samhällen respekteras, dokumenteras och bevaras med deras fria, i förväg avgivna och informerade medgivande, vilket inkluderar deras fulla och effektiva deltagande i beslutsfattande i enlighet med nationell lagstiftning, internationella överenskommelser, inklusive FN:s urfolksdeklaration, och annan mänsklig rätt. Inget i ramverket ska tolkas som att det minskar eller ersätter de rättigheter

som urfolk har för närvarande eller kommer att förvärva i framtiden.

Sektion K

Att förbättra kommunikation, utbildning och medvetenhet kring biologisk mångfald och att alla relevanta aktörer inkluderar Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework för att uppnå dess effektiva tillämpning, förändra människors beteende i syfte att främja hållbara livsstilar och värden kopplade till biologisk mångfald, inklusive genom:

(a) Ökad medvetenhet, förståelse och uppskattning av olika kunskapssystem, värdet av biologisk mångfald och naturens bidrag till människor, bland annat ekosystemfunktioner och tjänster och traditionell kunskap och urfolks och lokalsamhällens världsbilder samt biologisk mångfalds bidrag till hållbar utveckling;

(b) Öka medvetenheten om vikten av att bevara och hållbart nyttja den biologiska mångfalden och om en rättvis fördelning av de nyttor som uppstår genom användandet av genetiska resurser för hållbar utveckling, inklusive förbättring av hållbar försörjning och insatser för att utrota fattigdom samt dess samlade bidrag till globala och/eller nationella strategier för hållbar utveckling;



[Tillbaka till menyn](#)

(c) Öka medvetenheten inom alla sektorer och aktörer rörande behovet av akuta insatser för att genomföra ramverket, samtidigt som de genom sitt aktiva engagemang i genomförandet och övervakningen av framstegen skapar förutsättningar att uppnå målen.

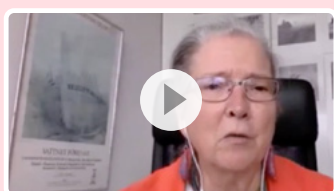
(d) Underlätta förståelsen av ramverket, exempelvis genom att rikta kommunikation, anpassa språk, komplexitet och tematiskt innehåll till relevanta grupper av aktörer utifrån deras socioekonomiska och kulturella sammanhang, inklusive genom att utveckla material som kan översättas till inhemska och lokala språk;

(f) Integrera transformativ utbildning om biologisk mångfald i formella och informella utbildningsprogram, främja läroplaner för bevarande av biologisk mångfald och hållbart nyttjande

i utbildningsinstitutioner, och främja kunskap, attityder, värderingar, beteenden och livsstilar som är förenliga med att leva i harmoni med naturen;

(g) Öka medvetenheten om den avgörande roll som vetenskap, teknologi och innovation spelar för att stärka vetenskapliga och tekniska kapaciteter att övervaka biologisk mångfald, hantera kunskapsluckor och utveckla innovativa lösningar för att förbättra bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald.

Ramverket innehåller fyra övergripande mål och 23 åtgärds mål med syftet att transformera vårt samhälle till 2030 så att mänskligheten ska leva i harmoni med naturen till 2050. Arbetet är också nära sammankopplat med Agenda 2030 och hållbarhetsmålen.



KSLA - digital föreläsning och genomgång av innehållet av Torbjörn Ebenhard.

[Länk till filmen](#)